

2. Les festes d'un poble en transformació

Amb l'inici del segle XIX L'Hospitalet va encetar un període de plenes i intenses transformacions estructurals, amb les quals es modificaren tant les activitats econòmiques i professionals dels vilatans i vilatanes com les seves maneres d'entendre la vida. En qualsevol cas, els canvis més directament i immediatament apreciables es van produir en el mitjà de producció. Fonamentalment, hi va haver una transformació en l'agricultura, que passà de ser extensiva i precapitalista –una agricultura tradicional «a ús i costum de bon pagès», podríem dir– a ser intensiva i comercial; d'altra banda, s'encetà el procés de progressiva industrialització, amb la implantació gradual de les indústries de diversa mena. A més, tots dos processos –modernització de l'agricultura i introducció de la indústria– van comptar amb la millora de les infraestructures, amb exemples importants com ara la construcció del Canal de la Infanta (1819) o de la línia de ferrocarril (1854).

A redós d'això, la fesomia urbanística de L'Hospitalet es transformà vers una primerenca suburbialització, produint-se una ampliació dels habitatges a partir de nuclis urbans concrets; fou així com nasqueren, a partir del tradicional nucli de la Vila Vella, els barris de Santa Eulàlia, Collblanc i Sant Josep. Sigui com sigui, la Vila Vella va registrar un creixement lligat a les transformacions agràries, amb un limitat eixamplament urbanístic amb l'obertura del carrer Església el 1867; durant la segona meitat del segle XIX s'anà configurant el nou barri de Sant Josep, a partir d'un altre nucli d'habitatges i fàbriques.²⁸

Si bé els canvis operats en l'àmbit de les activitats econòmiques van ser força dinàmics i perfectament apreciables, les modificacions generades en el camp de la mentalitat i de la ideologia foren més lentes a produir-se. Tot i amb això, s'hi van produir; és a dir, hi va haver una desintegració de les antigues maneres de vida i, doncs, també, s'hi van generar noves maneres d'entendre la vida relacionades amb les activitats emergents. Lògicament, també, s'hi va manifestar aquesta nova cosmovisió, mitjançant ja sigui elements preexistents –maldant per re-adaptar-los al nou marc social–, ja sigui creant-ne de nous; les festes, en aquest cas, acolliren, tot integrant-los, els canvis dels nous temps.

El cicle festiu

La festa major de L'Hospitalet, sota l'advocació de Sant Roc, tot i ser la més important de les festes celebrades a la vila, no era pas l'única, sinó que formava part del cicle festiu anual, juntament amb tot un

seguit d'altres festes que, durant successius anys, s'han anant celebrant constantment en dates concretes. A aquestes festivitats, de caràcter estable al llarg de l'any, s'afegiren d'altres que acostumaven a ser cíviques i, d'acord principalment amb les diferents conjuntures polítiques, se celebraren puntualment i aleatòriament, com, per exemple, amb motiu de les visites de personalitats a la vila, les inauguracions, els aniversaris, etc. Cal esmentar aquí, d'una banda, la visita reial de 1927, en la qual la reina Victòria Eugènia, acompanyada de les seves dues filles –les infantes Maria Cristina i Beatriu–, va assistir a la missa de benedicció de la bandera dels exploradors locals i a la inauguració de l'edifici de Correus i Telègrafs a la plaça del repartidor; i, de l'altra, la inauguració feta el 1927 per l'alcalde Tomás Giménez d'una avinguda batejada amb el seu propi nom.

Les grans festes o diades de celebració que constituïen la base del cicle festiu quotidià local tenien, en la majoria dels casos, una significació religiosa, que amb el pas del temps va anar minvant en favor de les noves festes cíviques –com en el cas de la festa major mateixa, com es veurà. Fonamentalment, aquestes grans festes formen part dels cicles de Nadal, Setmana Santa, Corpus i la festa major. A continuació, incorporem una breu relació de les festivitats hospitalenques més rellevants durant el segle XIX, i ho farem resse-

guint cronològicament l'evolució del mateix cicle de l'any, d'hivern a tardor.

El període festiu d'hivern era encapçalat per les celebracions lligades al cicle de Nadal, en el qual la dimensió religiosa de les tradicions prenia un caràcter més aviat íntim i familiar; hi destacava comunitàriament la missa del gall. Més tard, per Sant Antoni Abat, amb un caràcter més cívic, però, s'hi celebrava la Festa dels Tres Tombs. La festa d'eclosió i ruptura per antonomàsia, el Carnestoltes, patí diverses vicissituds a causa de la recança que provocava entre el poder polític; com a mostra, paga la pena de recordar la valoració absolutament negativa que en feia l'Església amb dates

Festa dels Tres Tombs al carrer Sant Joan, cantonada Riera de la Creu, a principis del segle XX.
Font: AL'H-AH. Donació del senyor Miquel Carbonell Duc. Arxiu d'imatges, 678.



tan tardanes com 1923, quan no a mitjan segle XIX: «¡Carnaval! ¡Dies de corrupció, de folia, de passions immundes! ¡Festes diabòliques, abominables al Senyor! [...] ¡Fugiu, fugiu del carnaval impur!»²⁹

2. Calendari del cicle festiu

Hivern (del 3 de desembre al 21 de març)

Gener	Sant Antoni Abat (17)
Febrer	Carnaval
Març	

Primavera (del 21 de març al 21 de juny)

Abril	Setmana Santa
Maig	
Juny	Corpus
	Revetlles: Sant Joan (24) i Sant Pere (29)

Estiu (del 21 de juny al 23 de setembre)

Juliol	
Agost	Festa major: Sant Roc (16)
Setembre	Aplec a Bellvitge (8)

Tardor (del 23 de setembre al 3 de desembre)

Octubre	
Novembre	
Desembre	Festa major d'Hivern: Santa Eulàlia (10)
	Cicle de Nadal

Font: Elaboració pròpia

La primavera, estació de l'eclosió vital i natural, restà monopolitzada, festivament parlant, per les celebracions exclusivament religioses, sent, a més, les de més significació i rellevància de tot l'any, atesa la seva projecció social i comunitària. Primerament, amb mobilitat al calendari, esdevenia el cicle de la Setmana Santa, que tenia, més enllà de la important litúrgia religiosa, la no menys transcendent de la litúrgia cívica evidenciada mitjançant les tradicions com ara la benedicció de la palma, el diumenge de Rams, o la cantada de caramelles, el diumenge de Pasqua. Cal destacar-ne, per exemple, les tradicionals i solemnes processons que mobilitzaven, com després la del Corpus Christi, prou participació entre els vilatans per tal d'escometre la magna escenificació, tal com es descriu seguidament: «Asistieron los armats, apóstoles, santones, centuriones, las tres Marías, Samaritana, Verónica, otras muchas figuras sacras y vistosos cuadros bíblicos [...]. Constituyó la corte de honor del Santo Cristo de la Adoración, llevado por la Asociación de Portantes, del Santo Sepulcro y la popular Virgen de los Dolores.»³⁰ I, segonament, vora l'estiu, esdevenia la celebració del Corpus, una manifestació festiva essencialment urbana en la qual s'exercia una abundada demostració pública de pietat i devoció, amb la processó habitual.

En contraposició a l'estació primaveral, en què es feien celebracions de caràcter exclusivament religiós, a l'estiu les que s'hi festivaven eren majoritàriament cíviques i vinculades directament amb la culminació del cicle natural i vital d'esbargiment un cop enllestida la collita als conreus. En aquest període de l'any es manifesta nítidament el sincretisme entre les pràctiques econòmiques agràries, d'una banda, i les pràctiques simbòliques-festives, de l'altra. Hi sobresurten



Processó de Corpus al seu pas pel carrer Major a principis de segle. Font: Fons senyor Joan Costa.

especialment les festes del foc d'origen clarament pagà, és a dir, les revetlles i fogueres de Sant Joan i Sant Pere, que obren l'estiu; i, a mitjan agost, la festa major, la festa gran del municipi en la qual es barrejaven les dimensions sacra i profana.

Per últim, tancant el cicle festiu anual, la tardor acollia, a més del culte de la col·lectivitat als avantpassats de la nissaga, a través de la festa de Tots Sants, l'anomenada festa major d'hivern, o festa major petita, amb ocasió de la devoció, a començos del mes de setembre, a Santa Eulàlia de Mèrida, copatrona de la ciutat.

Cal fer notar, però, que, com ja s'ha dit, a aquestes festes, base del calendari festiu per la seva tradicionalitat, es van anar afegint d'altres, a partir de principis del segle XX. Aquestes noves festes que s'hi incorporaren ho feren amb una voluntat de perdurabilitat, i en molts casos aquest manteniment en el temps ha estat possible, si més no

durant un bon grapat d'anys, depenent, d'una banda, del grau d'acceptació entre els habitants del municipi i, de l'altra, dels esforços que hi esmerçaren els organitzadors per tal de garantir la seva continuïtat.

Parlem de festes de caire ideològic polític, com totes les que, promogudes pels sectors catalanistes polititzats, cercaven la recuperació de les manifestacions del folklore català, com ara les ballades de sardanes,³¹ o d'altra mena de danses. Són nombroses les ocasions en les quals van ser promogudes les ballades de sardanes pels elements catalanistes del Centre Catòlic –després articulats mitjançant l'Esbart Dansaire– o del Foment Autonomista; la ballada que amb motiu de la celebració de la Mercè de 1907 organitzà aquesta darrera entitat va merèixer en la premsa la valoració següent: «¡Quina impressió més grata causà nostra dança! La plaça era plena de gom a gom. De noys, ¡quina florida! Semblava una primavera en plé esclat. Joves, vells, comares y caps de casa, tothom la puntejava ab entusiasme.»³² O, també, les de caire cultural, com ara la Festa del Llibre, per tal de promoure l'hàbit de la lectura entre la població, i especialment entre els infants.

I parlem, àdhuc, de les festes més de caire cívic, d'articulació social, que pretenien inculcar de determinats valors entre la població, com ara el reconeixement públic dels individus més vells de la col·lectivitat, mitjançant la Festa a la Vellesa –festa instituïda per Pasqua de 1916, organitzada per un Patronat Local d'Homenatge a la Vellesa presidit per l'alcalde i que, mitjançant una vetllada musical, recollia diners per als vells pobres de la vila,³³ o bé la comunió de la col·lectivitat amb l'entorn, mitjançant la Festa de l'Arbre.

La festa major tradicional

De mica en mica, la festa s'anà adaptant a la nova configuració de L'Hospitalet; s'hi mantingueren amb força els elements tradicionals –sobretot en la seva fesomia sacra–, però se n'hi incorporaren de nous, que progressivament readaptaven la realitat festiva. Durant el segle XIX, la societat hospitalenca transità des dels seus orígens agrícoles i rurals vers una nova configuració urbana; a redós d'aquest trànsit, la festa es transformà lentament.

En aquesta estructuració i organització vital de la societat moderna, l'oci ja no respondrà tant a un esperit obert i de comunitat global, propi de l'Antic Règim –els oficis religiosos i els balls, per exemple, descrits pel Baró de Maldà–, sinó que tendirà a articular-se mitjançant uns espais tancats i uns horaris definits, sobretot a partir de fórmules associatives.

En qualsevol cas, en la seva configuració de festa moderna –produïda en una nova societat també moderna– la festa major va

mantenir una part de la seva dimensió religiosa; hi va haver una pervivència dels sentits i els valors religiosos en la festa que l'associaren amb efectivitat al concepte de tradició, tal vegada perquè el ritus religiós s'ha mantingut impermeable als impulsos que provenien dels canvis socials. Oposada a aquesta religiositat estàtica i repetitiva es va anar perfilant el contrapunt organitzatiu de la fórmula moderna, essencialment laica, de la producció de la festa.

Aquesta dimensió profana de la festa, revitalitzada i reelaborada, es va articular, cada cop més, al voltant de l'oci i l'esbarjament. I en aquesta festa-oci prengueren un important paper els elements musicals; la música, presentada adés com a connector i vincle entre la dualitat sacre-profà de la festa, va augmentar el seu protagonisme en la nova estructura festiva del segle XIX. S'hi va operar, sobretot, una mena d'amplificació de la dimensió lúdica de la música, de la qual el model dels jardins de Barcelona i els cors de Clavé representen l'exemplificació fefaent. Per bé que s'ha de dir, també, que la proposta musical coral de la festa d'esbarjo responia a un plantejament, certament, força elaborat; el seu element nuclear era, efectivament, la música, però no pas l'únic, ja que va estar envoltada d'altres elements d'oci i, alhora en molts casos, també culturals.

El resultat festiu assolit a partir del model festiu d'oci dels jardins de Barcelona,³⁴ a la segona meitat del segle XIX, incorporava en molts casos els elements següents: d'una banda, un espai identificador i d'exclusivitat; i, de l'altra, un seguit d'activitats adreçades a la col·lectivitat però de participació ben sovint passiva, limitada al gaudi contemplatiu, de la festa espectacle, com ara els focs d'artifici, els concerts, les representacions teatrals i, especialment –i, en aquest cas, oberts a la implicació activa de les persones festejants–, els balls amb orquestra.

Tot i que l'oci festiu d'espectacle implicava un rol passiu en els participants, on la majoria gaudien de l'espectacularitat de la festa, era en l'organització i el desenvolupament de les activitats festives on la col·lectivitat prenia un paper actiu. En aquesta tasca, el paper i la transcendència de l'activitat coral van ser notables: primerament, van incidir en la festa musical introduint-hi un valor de qualitat, en la mesura que la música que s'hi feia havia precisat d'una preparació prèvia amb assajos, creació de noves cançons com ara la titulada *La Locomotora*, escrita per l'hospitalenc Pau Sans i Guitart (1836-1900), enginyer, polític i poeta, que estrenà la coral La Campestre a la festa major de 1890,³⁵ etc.; també, va actuar-hi de cohesionador i articulador social cultural; i, finalment, li va donar continuïtat, projectant-la per tot el calendari festiu quotidià.

LA LOCOMOTORA EN ACCION.

COLECCION DE PROBLEMAS

relativos al cálculo de la potencia, velocidad
y demás efectos de las locomotoras, seguida de un estudio
de la conduccion de dichas máquinas.

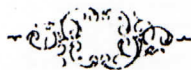
OBRA PUESTA AL ALCANCE

DE LOS MAQUINISTAS Y FOGONEROS QUE SEPA LAS CUATRO
REGLAS DE LA ARITMÉTICA, Y DE SUMA UTILIDAD
PARA INSPECTORES, JEFES DE DEPÓSITO, JEFES DE ESTACION, CONDUCTORES Y DEMÁS
PERSONAL SUBALTERNO
DE LOS FERRO-CARRILES Y DE LAS INSPECCIONES.

POR

PABLO SANS Y GUITART,

Ingeniero de la Traccion de los ferro-carriles de Zaragoza à Pamplona y Barcelona.



BARCELONA.

ESTABLECIMIENTO TIPOGRÁFICO DE NARCISO RAMIREZ Y COMP.ª

Pasaje de Escudillers, núm. 4.

1868.

Pau Sans i Guitart (1836-1900), polític i poeta, formà part de la Lliga de Catalunya i d'Unió Catalanista.
Font: AL'H-AH.

A L'Hospitalet, el moviment coral s'arrelà de ben aviat. A mitjan segle passat Josep Anselm Clavé, amb la voluntat de donar un contrapunt a l'esbarjo dels obrers, tot inculcant-los uns nous esquemes de vida i una nova escala de valors –amb el desideràtum Progrés, Treball i Virtut–, impulsà un moviment coral. De seguida, Clavé creà a Barcelona algunes corals i, al capdavall, estengué la seva acció mitjançant l'Associació Euterpense

LA LOCOMOTORA

Composició dedicada a la Societat Coral Campestre d' Hospitalet de Llobregat, lletra de D. PAU SANS GUITART y música del mestre compositor D. ANTON VAQUÉ, estrenada per dita Societat, baix la direcció de son autor y de D. JULI SALES, mestre del coro, en la festa de Sant Roch del any 1890.

Com á serp enverinada,
per lo foc esperonada,
ab un ull encés al front,
la potent locomotora,
com rauhenta llensadora,
va, teixin l' avens pel mon.

Corra, corra.
l' espay borra,
trenca 'l ferro
de l' esclau.
Corra activa,
ferma y viva,
que tas rodas
duben pau.

Lo piomall de sa cimera
es un doll d' ardent fumera:
que du plé de foc son pit.
Es sa negra sanch, bullenta;
son alé, flama brusenta,
que li dona espantós crit.

Cuant s' atrastra sota terra
fa tremir l' altiva serra;
com lo tró es sa remor.
De la fran á la antida
ab alegre xisclet orida
perque fuig de la foscior.

Trepitjant la terra dura,
corrent va per la planura
crehuant camps, rius y camins.
Fa gros núvol á glopada,
sembla un carro exprés per sacaa
qu' un dragó lo mou per dins.

Es de ferro sa rodara,
lo progrés du per senyera,
fer lo bé te per mirall;
Per palau ne te la terra,
te rencor sols á la guerra
que 'l seu lema es lo trevall.

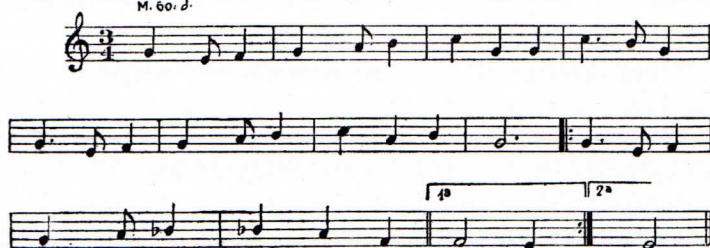
Pau Sans Guitart.

La Coral Campestre estrenà la cançó
La Locomotora, de Pau Sans, en la
festa major de 1890.
Font: AL'H-AH.

Imp. J. Vilà, Falguera 1, San Felice de Llobregat

creada per ell el 1852. Aquell mateix any va ser fundada a L'Hospitalet la coral El Llobregat, i aviat la seva consolidació va ser un fet: el 1860 la integraven 150 cantaires;³⁶ altrament, el fenomen coral a L'Hospitalet s'eixamplà amb la creació, el 1882, d'un altre cor: La Campestre.³⁷ D'ençà de la constitució d'ambdues entitats, aquestes van prendre part activament en la dinamització, en el sentit ja apuntat, de la festa major.

D'altra banda, hi ha una altra mena de dimensió de la festa major que, tot i els canvis que s'hi van produir, es mantingué durant els agitats anys del segle XIX. Aquesta dimensió, que es pot considerar sens dubte important, és la identificació de la festa major com a símbol de la col·lectivitat, depassant el seu significat religiós originari. És a dir, malgrat els canvis del moment, la festa de Sant Roc va continuar sent assumida com a element simbòlic d'unitat com a grup, i el patró Sant Roc es mantingué com a símbol màxim de la col·lectivitat. Així, doncs, la festa major esdevenia, encara en la perpetuació d'una línia tradicional, l'acte d'adhesió al sant com a manera d'exterioritzar aquest sentiment de comunitat. A més, la festa major, celebrada un cop l'any, ocupava la centralitat del calendari festiu de L'Hospitalet, com ja s'ha vist, i, per tant, la intensitat emocional amb què era viscuda pels hospitalencs era notable, perquè estava correlacionada amb aquest sentiment d'identificació col·lectiva que es manifestava mitjançant la festa de Sant Roc. Segons el folklorista Joan Amades, l'acte més tradi-



El ball de la balsa, de l'Hospitalet de Llobregat. Recollit per l'autor.
Transcripció musical del mestre J. Tomás.

Ball de la Balsa. Moltes poblacions feien vots a Sant Roc perquè els guarís de la pesta. Es feien festes caracteritzades pels balls.
Font: Amades, J., *Costumari català*.
Barcelona, Salvat, 1982.

cional de la festa era l'anomenat Ball de la Balsa, en el qual el majoral Sant Roc, amb una gran sotacanya de flor en una mà i una almorratxa a l'altra, oferia la flor al noi perquè obsequiés la balladora i ruixava les noies amb aigua perfumada (aigua de roses).

Altrament, la festa major era transcendent per als hospitalencs, tal com s'ha apuntat, però també suposava un motiu d'interès i atracció per als forans, de tal manera que la popularització entre els ciutadans d'altres pobles propers va ser prou important perquè en algunes ocasions, com el 1859, es prenguessin mesures per facilitar l'accés als forans, tal com es recull a la nota de premsa següent:

«La dirección del ferrocarril de Martorell inaugura la rebaja de precios á los que concurran a la Fiesta Mayor del pueblo de Hospitalet, que suele ser una de las que tienen mayor prestigio entre todas las del llano de Barcelona. Creemos que no faltará concurrencia.»³⁸

La incorporació de novetats

Durant el llarg trànsit d'una societat d'Antic Règim –de base econòmica agrària– a una altra de masses, el fenomen festiu en general –i la festa major en particular– va anar incorporant tota una sèrie de modificacions, afegides sobre la base del format de festa tradicional, que, tot plegat, acabaren per produir una fesomia de festa major prou diferenciada a començos de segle XX. Algun d'aquests canvis ja ha estat esmentat, però per tal de completar el panorama global de la festa major d'aquesta època, provarem de sintetitzar quins van ser aquests canvis, de quina mena van ser i per què es van produir –tenint en compte, en aquest darrer aspecte, que en termes generals tots ells van ser producte i correlació dels canvis operats en la mateixa societat que generava manifestacions d'esbargiment, com ara la festa major.

Podríem establir dues menes de categories a l'hora d'agrupar les modificacions incorporades a la festa: els canvis estructurals, que afecten la configuració mateixa de la festa, d'una banda; i els canvis formals, que concerneixen a les incorporacions d'activitats puntuals, de l'altra.

Primerament, cal consignar un procés lent i progressiu de laïcització de la festa major. Al llarg de tot el segle XIX, i especialment en la seva segona meitat, la societat en general va laïcitzar-se, en el sentit que va minvar la supremacia de l'Església com a estament ideològicament normativitzador. Progressivament, es van desenvolupar maneres de pensament minoritaris no necessàriament condicionats per la religiositat, i, àdhuc, maneres de pensament manifestament

anticlericals. Tot plegat, el desenvolupament de la festa va registrar aquest important canvi social i se'n feu ressò, de tal manera que cada vegada més les activitats cíviques hi van anar guanyant lloc per sobre de les religioses, esdevenint les més importants en les programacions de la festa major. Al capdavall, s'hi registrà la supremacia del profà per sobre de la religiositat.

D'altra banda, hi va haver una intensificació del sincretisme festa-espectacle. En la festa, que en realitat pot ser entesa com una posada en escena de la imatgeria col·lectiva, es va modificar el paper de la població, per tal com aquesta va passar de ser l'autèntica protagonista, prenent-hi part activa en totes les activitats, a adoptar un paper més aviat passiu i de gaudi de l'espectacle que cada cop més s'anava perfeccionant. D'una manera molt vinculada amb aquest darrer aspecte de la simbiosi festa-espectacle, comença a apuntar-se una massificació considerable en la realització de la festa. De tal manera que la participació dels vilatans, a mesura que creixia, sofrí una massificació suara apuntada. En bona mesura, es permutà el tipus de participació: d'un paper actiu, en plena comunió i identificació amb l'escenificació de la festa tradicional, els hospitalencs passaren a gaudir de la festa per la mera condició espectacular d'aquesta, sent consumidors, d'una manera global, de la nova festa major que hi celebra-ven amb el nou segle.

Tota mena de canvi –encara més en el cas dels ja apuntats fins ara, de tipus estructural– genera incertesa, friccions i, tot plegat, conflictes. Aquesta conflictivitat sovint és de caràcter simbòlic quan afecta la imatgeria de la col·lectivitat. Ja s'ha al·ludit abans, com a exemple d'això, a la laïcització de la festa d'acord amb el procés similar esdevingut a la societat, i caldria ara fer notar que, semblantment, es va produir una vehiculització del conflicte simbòlic mitjançant la politització de la festa, concordant amb la politització de les relacions socials. I és que en la segona meitat del segle XIX –amb el Sexenni Democràtic, primer, i amb l'aprovació del sufragi universal masculí, després– i molt especialment als primers anys del segle XX –amb l'accés massiu a l'articulament polític– es va produir arreu un desvetllament dels quefers polítics –amb debats força marcats ideològicament, primer, i amb l'enquadrament polític de les masses mitjançant els partits, després–, que a l'últim va polititzar bona part de les activitats socials. No debades, el fenomen festiu no va restar aliè a aquest fet; ans al contrari, ja que va palesar una certa, per bé que no total, politització de les activitats festives. El 1909, per exemple, L'Hospitalet va fer-se ressò del conflicte de la Setmana Tràgica, esclatat a Barcelona, i no s'hi va celebrar la festa major. Si, d'una banda, la festa és una manifestació de sociabilitat i, de l'altra, la sociabilitat també es manifesta políticament, no caldrà molt de temps per trobar-nos un

panorama festiu amb connotacions polítiques, o bé, si es vol així, una activitat política empeltada en les festes. Aquest fenomen de politització present a les festes el trobem, sobretot, a partir de conjuntures polítiques i ideològiques determinades.

Els precursors d'una política sociabilitzada, és a dir, que superà els límits ideològics i tàctics del seu propi camp per endinsar-se de ple en altres activitats cíviques i socials, van ser els radicals lerrouxistes de les dues primeres dècades del segle XX;³⁹ durant aquests anys van sovintejar els aplecs de germanor o «las meriendas fraternales» com a via innovadora d'adoctrinament ideològic que permutava el míting per la trobada d'esbargiment. En qualsevol cas, la primera entitat política hospitalenca que va prendre part en la festa major de la ciutat va ser el Centre Democràtic Republicà, el 1905, la secció Joventut Republicana del qual va representar les obres d'Ignasi Iglésias *Els vells i Joventut*.⁴⁰ Un altre camí, força similar a aquest, tanmateix, el van encetar els catalanistes, també al principi del segle XX, en aquest cas maldant per entroncar el seu missatge polític amb el més profund sentit de col·lectivitat; el que equival a dir mirant de recuperar una sèrie de tradicions i celebracions que establissin una mena de sincretisme entre catalanisme, com a ideari, i festa tradicional, com a manifestació natural de la mateixa.⁴¹ Així, doncs, l'activa política festiva dels catalanistes s'articulà mitjançant la progressiva modificació de la imatgeria simbòlica de bona part dels hospitalencs, a través d'elements tan importants com ara les sardanes, en un àmbit lúdic i d'esbargiment, i els jocs florals, en un àmbit més d'elaboració cultural.

Membres del Centro Democrático Republicano de Hospitalet.
Font: AL'H-AH. Arxiu d'imatges, 696.



D'altra banda, pel que fa a algunes de les variacions merament formals, incorporades com a modificacions en els successius programes d'activitats, cal parlar de dues innovacions lligades als processos apuntats suara de massificació i espectacularització de la festa. Parlem, en aquest cas, de dues innovacions incorporades a la festa major: el cinema i l'esport.

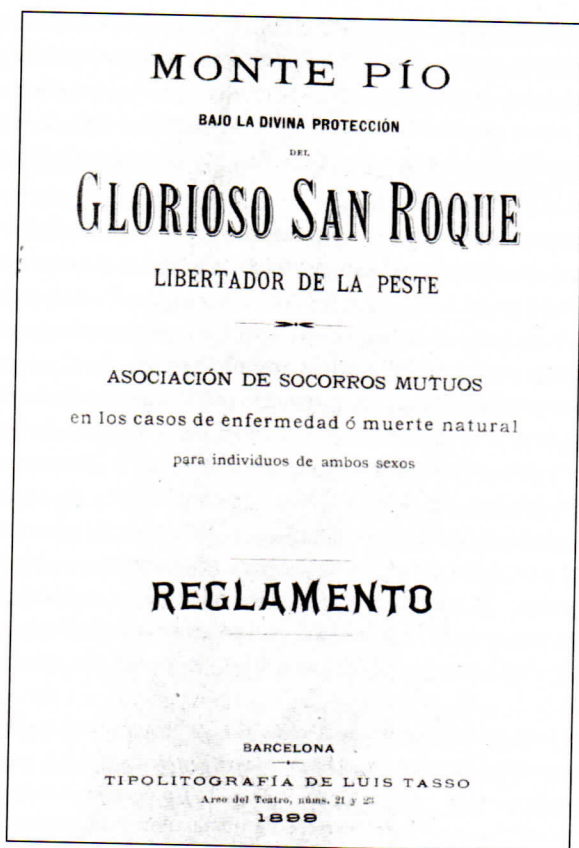
L'espectacle del cinematògraf va arribar a L'Hospitalet el 1907, any en què el cafeter Joan Monrós decidí d'ampliar el seu negoci amb la instal·lació a Cal Carreter d'una sala de projecció, batejada com a Cinema Dr. Robert, en honor del destacat dirigent catalanista. A l'edició de la festa major aquell mateix any s'incorporaren al programa de festes, monopolitzat en el terreny profà per les habituals funcions teatrals, les funcions cinematogràfiques el darrer dia de la festa. A la premsa s'avisava exactament el següent per al 18 d'agost de 1907: «Grandes bailes en las mismas sociedades y funciones de cinematógrafo»; tanmateix, Núria Toril i Óscar Garcés esmenten l'any 1910 com a primera ocasió en què el cinematògraf va ser incorporat a la festa major.⁴² Uns pocs anys més tard, el 1910, es va incorporar per primera volta una activitat esportiva al programa de la festa major: un campionat de curses ciclistes; a la premsa es recull el següent:

«El Gran Festival Ciclista se celebró bajo los auspicios del Ayuntamiento y autoridades de la villa y del Excmo señor Conde de Belloch, según reza en los carteles. Constaba de cinco pruebas. La primera de resistencia, otra de velocidad, una tercera carrera de obstáculos y de lentitud. Premios valiosísimos. Cincuenta pesetas al primer clasificado y copa de plata. Objetos de arte, reloj de plata y otros premios hasta el sexto clasificado que tenía un premio en metálico de cinco pesetas.»⁴³

Aquesta incorporació esportiva a les activitats festives es va veure ampliada els anys següents amb partits de futbol, a partir de 1917, i amb campionats atlètics, a partir de 1918.

L'associacionisme i els nous organitzadors

Ja s'ha apuntat abans com L'Hospitalet encetà al llarg del segle XIX tot un seguit de transformacions estructurals. Aquest procés de transformació pot ser entès associat al concepte de modernització estructural, per tal com s'hi va produir un procés temporal de canvi en tots els aspectes de la societat: desenvolupament econòmic, mobilització social i desenvolupament polític.⁴⁴ És en el segon d'aquests aspectes, en la mobilització social, que ens interessa fer èmfasi per entendre la vinculació establerta a finals de segle XIX i principis del XX entre festa i associacionisme.



Les mutualitats tenien un sant protector, com és el cas de la de Sant Roc, alliberador de la pesta.
Font: Arxiu Govern Civil.

En un context en el qual el grau de control social era força elevat, la progressiva introducció del dret d'associació «per la doble pressió de la burgesia liberal i del moviment obrer»,⁴⁵ va ser paral·lela a la configuració de la nova societat burgesa. Aquest dret d'associació no fou establert d'una manera immediata, sinó que passà per tot un procés que, tot i no ser lineal, va comptar amb tres fases, segons l'actitud del poder envers el fenomen associatiu: prohibició, tolerància i reconeixement.⁴⁶

Si entenem la sociabilitat com a «concepte general que engloba les inclinacions dels grups humans a viure i a conviure»,⁴⁷ l'associacionisme esdevindria una mena de sociabilitat formal i organitzada en la qual es generen grups humans d'afinitats determinats per uns interessos i unes necessitats comunes —«normalment l'associació és considerada la unió prolongada, organitzada, lliure i voluntària per a l'obtenció d'un fi o objectiu comú».⁴⁸ Com a conseqüència de la varietat de les necessitats i, també, de les inquietuds de la població, la tipologia d'associacions creades durant els anys de la Restauració va

reflectir una gran varietat i riquesa de matisos. A L'Hospitalet, a partir de mitjan segle XIX, es van fundar tota mena d'entitats: de base econòmica –mutualitats primer, i, entre elles, el 1899 es fundà un mont de pietat sota l'advocació del «Glorioso San Roque libertador de la peste», i cooperatives i societats obreres, després, amb el canvi de segle–, de base política –les agrupacions republicanes, vinculades a la implantació del sufragi universal, i les catalanistes, a l'última dècada del segle XIX i primera del XX, respectivament– i de base cultural –casinos i ateneus.

3. Entitats culturals i recreatives (1850-1900)

entitat	data de fundació	socis*	adreça
Coral El Llobregat	1852	47	Major, 68
Casino Hospitalense	1866	108	
Casino Armonía	1869	138	Xípreret, 24
Casino Económico	1871		Major, 89
Casino Centro Económico,			
Agrario e Industrial	1874	272	Ctra. Provincial, 139
Coral La Campestre	1882	123	Major, 91
Ateneo La Unión	1888	162	Rosend Arús, 49
Casino La Nueva Armonía	1893		Casa Avui
Sociedad La Benéfica	1898	18	Santa Eulàlia, 120

*El nombre de socis correspon a 1868 i, en cursiva, a 1898.

FONT: Joan CAMÓS - Carles SANTACANA [dirs.], *Història de L'Hospitalet*, op. cit., pàg. 116, Pilar MATAS - Carme PASTOR, «Aproximació a l'associacionisme», op. cit., pàg. 43, i Pere SOLÀ, *Història de l'associacionisme*, op. cit., pàg. 234-237.

És, evidentment, aquest últim tipus d'associacionisme, cultural i recreatiu, el que va estar vinculat amb l'oci dels vilatans i a la seva projecció en les festes majors durant els últims anys del segle XIX i els primers del XX. Amb unes condicions de qualitat de vida no gaire bones –sense un mínim de confort als habitatges, per exemple– i una predisposició a l'establiment de vincles personals i la tradició de cultura oral, no va ser gaire difícil que la sociabilitat, durant aquestes dates, generés arreu una nova matriu en què encabir l'esbarjo: el model casino. És a dir, una mena d'associació cultural i recreativa que aplegava les característiques necessàries per assolir una funció de sociabilitat i integració social. Se'n podrien enumerar algunes de les característiques. Per exemple, primerament ser un espai exclusiu de sociabilitat, oci i esbarjo, deixant de banda altres funcions, com ara la discussió política, totalment prohibida, si més no formalment; també, adaptar-se a l'exclusivitat del nou oci, dotant-se d'espais reservats, de propietat col·lectiva dels associats, però; i, per últim, la de mantenir a la pràctica una actitud de polivalència i polifuncionament, que podien ser ara representacions de teatre, ara concerts musicals, ara balls, etc.⁴⁹ Les societats culturals recreatives esmerçaven sovint esforços a dotar-se d'un local coherent amb la imatge de prestigi prete-

sa per les societats, com ara el Casino del Centre, que el 1893 inaugura, amb motiu de la festa major, el jardí del pati posterior del local, on des d'aleshores es realitzaren els tradicionals balls festius.⁵⁰

A banda de la coral El Llobregat, la primera societat recreativa de què tenim referències és el Casino Hospitalense, la qual, però, va tenir una vida curta: va ser fundada el 1866, però a partir de 1868 ja no se'n tenen notícies. El Casino La Armonía, en canvi, sí que va existir durant força temps; després d'un intent que féu fallida el 1868, va ser

TEATRO CASINO DEL CENTRO

HOSPITALET DE LLOBREGAT

La Junta Directiva de esta Sociedad, deseosa de complacer a los asiduos concurrentes que asisten a las funciones que se dan en la misma, no ha vacilado un momento en organizar, sin omitir gasto alguno, dos grandes y extraordinarias funciones cómico-lírico-dramáticas, para los días 15 y 16 de Agosto de 1893

FESTIVIDADES

DE LA

Asunción de Nuestra Señora

Y DE

San Roque

RESPECTIVAMENTE

creat el 1869 pels elements progressistes de la vila. Amb el canvi de règim polític, va romandre actiu només com a cafè entre 1876 i 1881, i en aquesta última fase reinicià les seves activitats societàries adoptant el nom de La Nova Harmonía. Aviat també es van fundar casinos d'altre signe: el Casino Económico, el 1871, i el Casino Centro Económico Agrícola e Industrial, el 1874; aquesta última entitat, avui dia encara activa i que també és coneguda com a Casino del Centre, va ser fundada pels propietaris locals més rics.⁵¹



TEATRO
CASINO
LA NUEVA HARMONIA
de Hospitalet del Llobregat

PROGRAMA

de los festejos que celebrará esta
Sociedad los días 16, 17 y 18 del
corriente; con motivo de la

Fiesta Mayor



Portada del programa
d'activitats del
desaparegut casino La
Nova Harmonia.
Font: Arxiu de l'Institut
del Teatre.

Totes aquelles menes d'associacions culturals i recreatives, a banda de les seves activitats pròpies i internes, maldaven per assolir una projecció ciutadana mitjançant les celebracions de la festa; de vegades, amb rivalitat entre elles. En aquesta desitjada projecció a través de les festes ocupaven un paper clau les activitats que s'hi proposaven, les activitats que cada entitat ofería als seus socis i familiars però també a la població en general, en el marc d'un oci-festa espectacular.

Algunes de les societats culturals i recreatives de la vila prenen part en la programació de la festa major, realitzant-hi activitats complementàries a les organitzades per l'església i per l'Ajuntament. Les associacions acostumaven a ser sempre les mateixes: el Casino del Centre, el Casino Nova Harmonia, l'Ateneu La Unió i el Centre Democràtic Republicà, des dels primers anys del segle XX.

L'església, en la seva dimensió sacra, havent deixat de fer la processó tradicional, perpetuava l'esquema habitual de repics de campanes, panegíric del sant patró i missa cantada, «cuya fiesta religiosa costean cada año los señores de España»;⁵² l'Ajuntament, en la seva dimensió profana, esmerçava esforços a introduir algunes modificacions en la festa major, com ara focs d'artifici –a la festa de 1902 s'avisava de l'activitat: «Al apuntar el alba salva de morteretes por el respetado pirotécnico don Bernardo Serra y Serra»–⁵³ o ajudes a la població necessitada de la vila: en concret, s'hi feia entrega de bons

Fotografia publicada al diari *Pàtria i treball*. Apareix Don Carlos de España envoltat de la Junta Directiva del Patronato General de Beneficiencia. Jardins de Casa España, 1919. Font: AL'H-AH. Arxiu d'imatges, 706.



per a aliments com ara pa, carn, gallines o pastes. El 1919, per exemple, l'Ajuntament concedí 200 pessetes al Patronato General de Beneficiencia per la tómbola que s'instal·la als jardins de Casa Espanya per repartir els seus guanys entre els més necessitats. Aquesta acció, segons es miri, de misericòrdia o solidaritat, va merèixer algun comentari favorable a la premsa, com ara el següent: «Y ara, cal recordar que l'acte més lloable d'aquestes festes fou lo practicat per lo nostre magnífich Ajuntament, çò és, de procurar que'ls pobres d'aquesta localitat poguessin participar també de la festa major.»⁵⁴

Les activitats de les associacions acostumaven a ser també les mateixes en les successives celebracions anuals: d'una banda, les representacions de teatre, entre les quals tenien cabuda

les sarsueles del popularíssim gènere d'opereta; i, de l'altra, les funcions de ball. La competència entre les societats, tot i que no havien de disputar-se el públic, perquè cadascuna d'elles comptava amb la seva pròpia clientela, estava garantida, ja que totes elles pugnaven per gaudir d'uns espectacles ben lluïts pel que fa a la qualitat de representacions teatrals o dels músics dels concerts i balls. A tall d'exemple, esmentem les funcions simultànies —el 16 d'agost de 1902, a les 21 h— al Casino del Centre i a la Nova Harmonia: mentre a la primera entitat la companyia del Teatre Romea, dirigida per Enric Borràs, representava les obres *Lo Nuvi* i *Cura de Moro*, a la segona entitat eren *Lo Cort del poble* i *A Sans i Minyen* les obres representades per la companyia dirigida per Jaume Martí.⁵⁵



Entrada principal de l'actual Casino del Centre. Ball de gala de l'any 1902.
Font: Fons senyor Joan Costa.

4. Preus de les funcions (1914)

Centre econòmic, agrícola i industrial	pessetes
Butaca platea i circulars	1,50
Entrada a llotja	1,00
Entrada general amb seient	1,00
Llotja per als 4 dies de festa	20,00
Butaques circulars per als 3 dies de balls	2,50
Societat la harmonia	pessetes
Platea	0,75
Galeria	0,40

Font: CEL'H: AF (1914), programes festius d'ambdues entitats.